

L'ARRIBADA DEL NEOLÍTIC A TERRES VALENCIANES: LA COVA DE LA SARSA

CAROLINA CUCART MORA

ONTINYENT, VALL D'ALBAIDA

Resum: explicació del fenomen de sorgiment del neolític i d'un dels jaciments més rellevants del període al País Valencia, la Cova de la Sarsa.

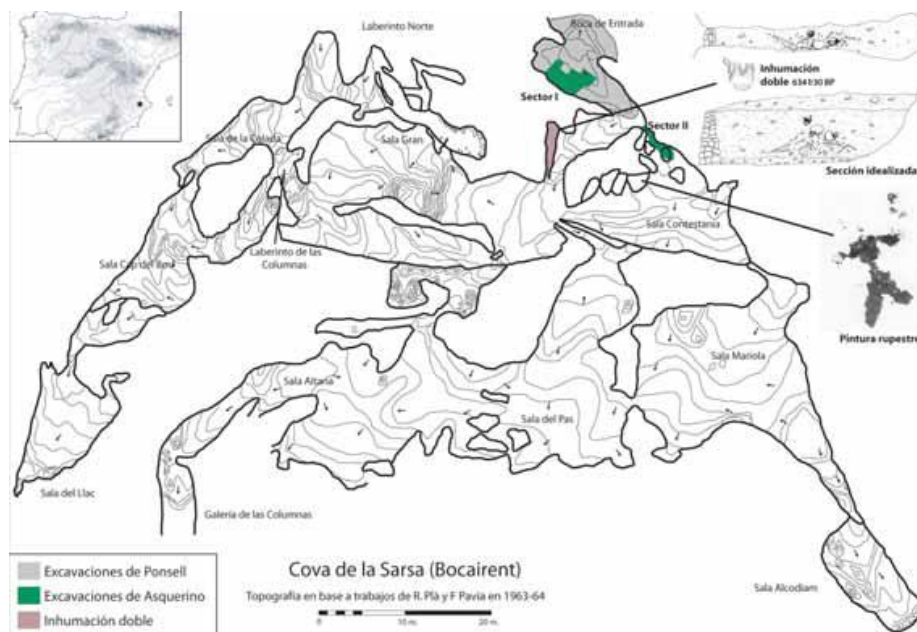

Fig 1. Mapa de la cova.

“La cova de la Sarsa es troba situada al terme de Bocairent, en la partida de Sant Gregori, dins de la serra de Mariola, en les seues estivacions nord-oest, i a uns cinc quilòmetres de distància de Bocairent. La cova, decorada amb estalactites bastant grans, compta amb diverses galeries per a entrar en algunes de les quals és necessari travessar passos difícils...” aquestes són les paraules amb les que fou presentada en societat la Cova de la Sarsa. Ho va fer Fernando Ponseny Cortés en el volum inicial del *Archivo de Prehistoria Levantina (Anuario de Servicio de Investigación Prehistorica de la Diputación Provincial de Valencia)* allà per l'any 1928.

La Cova de la Sarsa és un clar exemple del primer neolític penínsular, relacionat amb el fenomen expansiu d'allò que s'ha anomenat “la revolució neolítica” a través de la Mediterrània. Actualment sabem que allò que tradicionalment s'ha anomenat revolució neolítica va ser més bé una transformació gradual i diversificada que, partint de les fites socials i tècniques del final del Paleolític i Mesolític, s'inicia en diverses parts del món, canviant el panorama cultural de les societats. El Neolític se'ns presenta com la superació de certa manera d'entendre la relació de l'home amb la natura. L'economia dels caçadors-recol·lectors consistia en obtindre de la natura els productes bàsics per subsistir, sense aportar més que els mitjans necessaris per a recollir-los. Amb l'arribada del Neolític els humans inicien altre tipus de relació en la que, mitjançant el desenvolupament i aplicació de les tècniques adequades, els grups humans del Neolític intervenen en la natura, transformant-la en benefici propi.

És condició imprescindible i determinat en la identificació de les societats neolítiques una economia productora d'aliments, han de ser agricultors o ramaders. El neolític es caracteritza també per la utilització de la pedra polida, la invenció i utilització de la ceràmica. Des d'aleshores les comunitats humanes es faran sedentàries i construiran els seus poblats en les immediacions de les terres que treballen, augmentaran considerablement la seua grandària i, amb

això la complexitat de les seues estructures, adoptaran noves idees religioses en les que la fertilitat de la terra i dels animals ocuparan un lloc destacat; en suma, iniciaran un camí que els conduirà finalment a les societats urbanes.

Per a la península Ibèrica l'últim horitzó de referència per a l'explicació de la seua neolitització és l'Orient Mitjà. Existien allí des del Paleolític Superior unes condicions favorables que es manifesten en la persistència en estat silvestre de quasi totes les espècies animals i vegetals que una vegada domesticades constituïren la base de la nova economia agrícola. Existiren contactes entre aquestes societats ja neolítiques i les societats mesolítiques del mediterrani. Aquests contactes i influències s'observen perquè en els primers moments del segle VI a.C, coincidint amb la petjada més antiga del cultiu de cereals i la domesticació dels animals, aparegueren al Mediterrani occidental les primeres ceràmiques. No ha estat possible fins ara documentar els passos previs que ens indiquen la progressiva adquisició d'aquesta tecnologia. A l'àmbit del Mediterrani occidental no existeixen els antecedents silvestres del blat i la civada cultivats, així com la cabra i l'ovella domèstiques. Si les espècies salvatges no existien en aquesta zona i aquestes apareixen al mateix temps que una tècnica ceràmica desenvolupada, això vol dir que el paquet neolític arriba a la península Ibèrica ja totalment desenvolupat, per via marítima. El resultat va ser un canvi generalitzat en la concepció de les relacions de l'home i la natura, que afectà a tots i cadascun dels aspectes de la seua vida. La producció d'aliments oferí als grups humans seguretat i estabilitat.

La Cova de la Sarsa és un exemple de com, cap al segle VI a.C, sobre una societat caçadora- recol·lectora se n'assenta una de nova, aliena: la neolítica. No s'ha trobat cap mostra d'indústria anterior al neolític, per tant estem davant d'un nou assentament. Les dues cultures convisqueren durant alguns anys (Pascual et al. 2010) al territori valencià. Pel que respecta al neolític que es desenvolupa en terres valencianes, mostra una connexió amb el món cardial del nord de França i del nord d'Itàlia i encara que té clars referents lligats al lloc

d'origen, adquireix trets generals propis molt característics i duradors. En el camí que seguiren els grups neolítics des de la costa mediterrània, el seu punt d'arribada a la península, cap a les terres de l'interior la Cova de la Sarsa es degué d'ocupar després de la Cova de l'Or a Beniarrés.

Sobre les diverses funcions que podria haver tingut la Cova de la Sarsa, encara hi ha moltes qüestions obertes. Podria haver sigut un lloc d'habitatge estacional, en aquest cas caldria esbrinar quina era l'activitat que s'hi portava a terme, també podria tractar-se d'un jaciment d'ocupació continua. Va estar habitat això ho sabem a causa de les nombroses restes de producció d'objectes (restes de talla per a fabricar instruments de pedra) com per les deixalles típiques del consum d'aliments. Estem davant d'un jaciment amb una clara funció de necròpolis. Aquesta funció és la que menys dubtes ofereix, s'han trobat nombroses restes humanes, algunes en veritables contextos d'enterrament (Casanova 1978). A causa de l'aparició de nombroses mostres de materials de remarcable qualitat i la mateixa distribució que presenta, podem introduir una altra possible funció com a lloc on s'emmagatzemen excedents per a la seua redistribució (Vicent 1997) en algun tipus de cerimònia. En aquest article ens dedicarem a explicar allò referent a les primeres ocupacions de la cova i la cultura material que deixaren els seus habitants. Per a tal empresa ens fixarem en l'enterrament doble i en l'aixovar que l'acompanya.

La cova va estar ocupada per primera vegada en els últims moments del Neolític Antic Cardial (Garcia Borja et al. 2011). L'inici de l'habitatge de la cova queda establert al voltant del 5300 cal BC. Aquesta data l'obtenim de la datació que es feu d'un fragment ossi trobat a la cova. El conjunt de restes associades a la datació corresponen a dos individus, un femení i altre masculí (De Miguel 2008). Es tracta de dos cranis i un bloc calcari que contenia un fragment de la tíbia esquerra, altra del fèmur dret, dos fragments de costella i un de vertebra

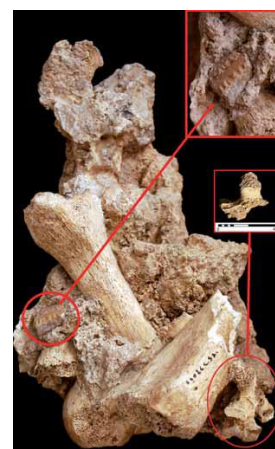

Fig2. Bloc calcari.

(aquest és el que s'ha datat).

Les restes es trobaren en una esquerda ubicada en la zona d'accés a espais no vinculats a la zona d'habitatge, però en el que es troben restes de pintures rupestres esquemàtiques (Lopez et al. 2010). Junt a ells es recuperaren fragments d'un possible aixovar format per diversos fragments ceràmics pertanyents al mateix vas, tres punxons, una cullera d'os, dos fragments d'un anell d'os, tres *Columbella*, una valva de *Cardium*, tres *Pectunculus* decorats. La deposició de dos individus en un espai concret de la Cova de la Sarsa, a més del aixovar que els acompanyava, constaten l'existència d'un ritual per al trànsit de la vida a la mort, qüestió que està relacionada amb l'expressió formal d'una identitat religiosa que remet a allò sobrenatural.

Tradicionalment, la investigació ha destacat, com element més representatiu entre la cultura material dels jaciments que inicien la seqüència neolítica, els seus recipients ceràmics. En part perquè la ceràmica és una de les innovacions que amb més perseverança acompanya a les comunitats humanes, al mateix temps la seua excel·lent conservació li conferiran un lloc molt important en la documentació arqueològica. Les restes ceràmiques trobades a la Cova de la Sarsa són veritablement remarcables. És tracta de vasos decorats amb impressions de *Cardium edule*. S'anomena ceràmica cardial i és la primera cultura neolítica del Mediterrani occidental.

La Cova de La Sarsa es caracteritza com ja hem dit per un gran desenvolupament de la ceràmica decorada. Ressalta la ceràmica impresa cardial, la de cordons i relleus i, en menor mesura, les incises acanalades, pentinades i en menor mesura les esgrafiades i les pintades. És una indústria ceràmica feta a mà de bona qualitat, amb pastes acurades i superfícies tractades (allisades o brunyides). Les formes més presents són les olles, canters-ànforoides, vasos tronònics, en molts casos vasos de grans

Fig 3. Vas de ceràmica campaniforme de la Cova de la Sarsa.

dimensions per a emmagatzemar, bols, microvasos, etc. Destaca entre aquestes mostres la presència de fragments ceràmics amb representacions de figures adscrites a l'art macroesquemàtic i esquemàtic (Hernandez, Ferrer i Català, 1994).

D'entre les mostres de ceràmica destaquem un vas per ser destacable la seua forma i el grau de conservació. L'enterrament doble de la Cova de la Sarsa està en relació amb una vas ceràmic amb decoració impresa (Fig. 3) la datació de la qual queda lligada a la data que obtenim per la datació de les restes humanes. En la superfície del vas s'observen restes de brunyit i taques obscures en la base que podrien estar causades per haver estat sotmeses al foc de manera directa. Decorada mitjançant la tècnica de la impressió cardial.

Però la Cova de la Sarsa no ens ha deixat de sorprendre des del moment del seu descobriment com quan l'any 2005 es trobaren pintures rupestres. És tracta d'una troballa molt important dins de la discussió sobre la funcionalitat de la cova. La pintura es troba en una de les sales interiors. Totes les pintures documentades fins el moment es

Fig 4. Pintura esquemàtica de la cova. Antropomorfa amb les extremitats esteses.

concentren en un únic panell, degradat pels efectes de l'humitat no ens permet distingir si les figures formen cap composició significativa. Entre els motius conservats destaca la representació de una figura antropomorfa amb les cames i els braços estesos. No es tracta de la qualitat de la representació, és la seua individualitat i la posició central en el panell els factors que accentuen la seua singularitat al oferir-li un lloc preferent en el conjunt (Garcia Borja et al. 2011)

En relació a la cadena de producció d'aquestes pintures, en la Cova de la Sarsa s'han trobat múltiples instruments relacionats amb els pigments. Per a la seua fabricació i emmagatzematge s'utilitzaven matxacadors i petits recipients,

entre els que destaquen els microvasos o tonellets. Alguns tenen decoracions figuratives d'antropomorfs, que ens recorden a la figura representació de la paret, també s'han detectat restes de la matèria prima que evidencia el transport, la utilització i processat de matèries colorants en la cova (Garcia Borja et al, 2006).

La importància que té la Cova de la Sarsa en l'àmbit del Neolític de la Mediterrània occidental és molt evident quan ens fixem en la varietat i qualitat dels materials que ens ha proporcionat. Un registre que avarca tots els aspectes de la vida neolítica, trobem ceràmica utilitària i altra que pareix cerimonial, restes de cereals, enterraments amb aixovars, pintures rupestres, aquesta gran varietat de materials no fa més que complicar la interpretació de les funcions de la cova. Però som molt afortunats d'haver-la trobat i poder-la. A la Cova de la Sarsa trobem pales tot un nou món que tot just estava començant, el món Neolític.

IL·LUSTRACIONS

Les quatre il·lustracions estan extretes de:

GARCIA BORJA, P. ; DOMINGO SANZ, I. I ROLDÁN GARCÍA, C. (2006) "Nuevos datos sobre el uso de materia colorante durante el Neolítico Antiguo en las comarcas centrales valencianas", Saguntum.

BIBLIOGRAFIA

- **CASANOVA, V.** (1978): " Enterramiento doble de la Cova de la Sarsa", Archivo de Prehistoria Levantina XV: 27 – 36
- **DE MIGUEL IBAÑEZ, M.P.** (2008): " La Cova de la Sarsa (Bocairent, Valencia): osteoarqueologia de un yacimiento del Neolítico cardial", Actas del IV Congreso del Neolítico Penínsular: 85 – 98
- **GARCIA BORJA, P. ; LOPEZ MONTALVO, E.** (2011): " Decoración cerámica y representaciones parietales de la Cova de la Sarsa", Saguntum, Extra 12: 231 – 234
- **GARCIA BORJA, P. ; DOMINGO SANZ, I. I ROLDÁN GARCÍA, C.** (2006) "Nuevos datos sobre el uso de materia colorante durante el Neolítico Antiguo en las comarcas centrales valencianas", Saguntum, 38: 49 – 60.
- **HERNÁNDEZ, M. ; FERRER, P. i CATALÀ, E.** (1994): "L'art macroesquemàtic. L'albor d'una nova cultura", Centre d'Estudis Contestants.
- **PASCUAL BENEYTO, J. ;GARCIA BORJA, P; CASANOVA VAÑO, V; LÓPEZ MONTALVO, E; MIRET ESTUCH, C i PASCUAL BENITO, J. LL.** (2010): " La Cova de la Sarsa i el Neolític a Bocairent". Colecció d'Estudis Locals 2. Ajuntament de Bocairent.